

תוכן עניינים

מבוא.....	3
פרק 1. זהות מגדרית.....	5
1א. מושג המגדר.....	5
1ב. הבניית זהות מגדרית.....	7
1ג. תמורות בנושא הזהות המגדרית.....	9
פרק 2. מסרים מגדריים בספרות ילדים.....	11
2א. נרטיבים מרכזיים בסיפורי ילדים.....	11
2ב. הנושא המגדרי בסיפורי ילדים.....	12
2ג. מגדר בספרות ילדים עכשווית.....	14
פרק 3. השפעת מסרים בספרות ילדים על זהות מגדרית של ילדות.....	16
3א. השפעת הספרות על התפתחות ילדים.....	16
3ב. השפעת הספרות בנושא מגדר.....	17
3ג. השפעת הספרות בנושא זהות מגדרית של ילדות.....	19
סיכום ומסקנות.....	21
ביבליוגרפיה	

מבוא

ספרות הילדים נמצאת בפריחה ונדמה שמדפי הספרים בחנויות כורעים מעומס היצירות החדשות לצד הקלאסיקות הוותיקות. למרות שספרים אלה משמחים ילדים וקריאתם נתפסת כפעילות פנאי היא למעשה גם פעילות מחנכת המעבירה מסרים חברתיים ואידאולוגיים. ספרי הילדים משקפים את התרבות, הנורמות והערכים המקובלים בהתאם לתקופה בה נכתבו אך כמדיום פופולרי מרכזי עבור ילדים הם גם מעצבים את הערכים והתפיסות של הקוראים הצעירים. בין היתר הם עוסקים בתפיסות מגדריות הנוגעות למאפיינים ולתפקידים החברתיים של שני המינים. מגדר הוא מרכיב חשוב בזהות האישית שתהליך הבנייה מתחיל כבר בגיל הצעיר ונמשך לאורך הילדות וההתבגרות. ילדים מפתחים כבר בשנות חייהם הראשונות תפיסות ואמונות בנוגע להבדלים שבין המינים. תפיסות ראשוניות אלו נתמכות על ידי מסרים חברתיים שילדים מטמיעים כחלק מהבניית תפיסת העולם שלהם. ילדים קולטים מסרים ישירים ועקיפים מסביבתם לגבי המשמעות של השתייכות למין הנשי או הגברי. הם לומדים כיצד החברה נוטה לסווג גברים ונשים ולייחס להם תפקידים מסוימים והתנהגויות רצויות.

אחד מסוכני התרבות המרכזיים בתהליך זה הוא ספרות הילדים הכוללת מידע עשיר לגבי ההיבט המגדרי. ספרות הילדים מציגה מודלים של נשיות וגבריות דרך הדמויות המתוארות בטקסט ובאיורים. הילדים מזדהים עם הדמויות ועוברים איתם מסע משמעותי לאורך העלילה הכולל גם התייחסות להיבטים מגדריים. בדרך זו הם סופגים מסרים שונים לגבי המעמד החברתי של נשים וגברים והתנהגויות הרצויות עבור כל מגדר. לכן ספרי הילדים יכולים להוות גם פלטפורמה פוטנציאלית להצגת מסרים חתרניים המציעים הבניה מגדרית אלטרנטיבית. ואכן ניתן למצוא בספרים כאלה המשמרים את הנרטיבים המסורתיים באפיון נשים וגברים לצד כאלה המציגים דמויות מורכבות יותר ומנפצים את המיתוסים המוכרים. סיפורי הילדים הקלאסיים רוויים בנסיכות נואשות ואבירים נועזים המככבים גם בגרסאות מודרניות יותר. מעטים מהספרים החדשים לילדים חורגים מתבנית מוכרת זו לטובת דמויות נשיות וגבריות שונות. ההיצמדות למודלים סטריאוטיפיים של נשים עשויה להיות בעלת משמעות רבה עבור קוראות צעירות שנחשפות למודלים אלה מגיל צעיר. העבודה הנוכחית מתמקדת בחוויה זו של ילדות צעירות בעקבות המסרים המגדריים המועברים בספרות לגיל הרך.

מחקרי עבר עסקו בייצוג נשים בספרות הילדים אך מעטים בדקו את הקשר בין מאפייני ייצוג זה לבין הבניית זהות אצל ילדות ונשים. נושא המגדר ויחסי הכוחות בין נשים לגברים אמנם פחות נוכח בהקשר של השפעת ספרים על ילדים אך כן קיבל תשומת לב תיאורית ומחקרית רבה בספרות הסוציולוגית. התיאוריות הסוציולוגיות השונות עוסקות בהיבט המגדרי באופן ישיר או עקיף ולכן רלוונטיות לדיון בעבודה זו. התיאוריה הפונקציונליסטית מתייחסת לחלוקת התפקידים המסורתית בין גברים לנשים כדרך לשמור על המבנה החברתי והתפקוד ההרמוני של הפרטים בה.

תיאורית הקונפליקט לעומת זאת מדגישה את השליטה של הקבוצה החזקה, במקרה זה אוכלוסיית הגברים, בקבוצה הנחותה יותר בהיררכיה היצרנית, כלומר הנשים. לבסוף התיאוריה הפמיניסטית הביקורתית שאלה תתייחס העבודה מאמינה בקידום נשים כך שיפסיקו את עמדת הקורבן והדיכוי המתמשך. התיאוריות מציעות דרכי התבוננות שונות על ההבדלים החברתיים הקיימים עדיין בין שני המגדרים. ההשתייכות המגדרית חורגת מעצם הזיהוי עם המין הנשי או הגברי ומכתיבה מערכת שלמה של נורמות והתנהגויות המצופות מכל מגדר. העבודה הנוכחית עוסקת בדרך שבה משתקפות נורמות אלו

פרק 1. זהות מגדרית

1א. מושג המגדר

העיסוק במושג המגדר שהחל בשולי המחקר, הפך למגמה משמעותית בתחום הסוציולוגיה מתחילת המאה העשרים ועד היום. הצבתו של מושג זה במרכזם של תיאוריות ומחקרים רבים משקפת הכרה בחשיבותו של המגדר בהקשר של עיצוב חיי האדם ותהליכים חברתיים כמו גלובליזציה ואקלים פוליטי. בניגוד למושג "מין" המתייחס להבדלים ביולוגיים בין נשים לגברים, המושג "מגדר" התפתח על מנת לתאר את התכונות החברתיות, התרבותיות והפסיכולוגיות המקושרות לשני המינים. בעוד שמין מגדיר באופן עובדתי מהם אישה או גבר, המגדר עוסק במה שנחשב "נשי" או "גברי" (Lindsey, 2015). ההבחנה בין מגדרים עוסקת בהבדלים נלמדים הקשורים להתנהגות, תפיסה עצמית ותפקידי מין. הייחוס של תכונות אנושיות שונות לכל אחד מהמינים מושפע בין היתר מהתקופה ומהתרבות. ההתנהגות המגדרית מעוצבת על ידי פעולות גומלין חברתיות המנחות את האדם לגבי המוסכמות והנורמות המקובלות בסביבתו (שחר, קרקו ובן-ארצי, 2002).

כאשר נורמות ההתנהגות המקובלות מוגדרות באופן נוקשה, מתפתחים סטראוטיפים שהם מעין כללי אצבע לפיהם אנשים מאותה קבוצת סטטוס מתאפיינים בתכונות משותפות. למרות שתכונות אלו יכולות להיות חיוביות באופן תיאורטי, סטראוטיפים לרוב מתייחסים לתכונות שליליות המשמשות להצדקת אפליה כנגד אותה קבוצה. במקרה של מגדר, הסטראוטיפים לגבי נשים וגברים מבוססים על התכונות המיוחסות להם מתוקף השתייכותם הביולוגית. נשים לרוב נתפסות כמי שנשלטות בידי הורמונים ולכן מתאפיינות באמוציונליות וחוסר אמינות. תפיסה סקסיסטית זו מציבה את הסטטוס של נשים כנחות ביחס לסטטוס של גברים (Lindsey, 2015). הסטראוטיפים המגדריים כרוכים בתבניות חשיבה נוקשות וכוללניות המשפיעות על תפיסה של נשים וגברים בכל תחומי החיים. תבניות אלו מתגבשות כבר בגיל הרך במסגרת תהליך הסוציאליזציה המלמד את הילדים מהן המוסכמות החברתיות המקובלות. נמצא כי ילדים צעירים נוטים לקשר גברים לעמדות כוח, בעוד שהם משייכים נשים לסטטוס נמוך יותר. בעקבות התקבעות המצב בו פעילות של גברים מוערכת בחברה יותר מזו של נשים, נוצרה תופעה של ריבוד מגדרי בחברה (שחר, קרקו ובן-ארצי, 2002). אי השוויון המגדרי מקודם על ידי מערכת החינוך המהווה את אחד מסוכני הריבוד המרכזיים. סטראוטיפים לגבי בנות ובנים המושרשים אצל ילדים צעירים, תורמים במידה רבה להתפתחותם כבוגרים ולסיכויי הניידות החברתית שלהם (חוכימה, 2019).

תיאוריות סוציולוגיות שונות מנסות להציע הסבר לתופעה המגדרית ולהשפעתה על החברה. התיאוריה הפונקציונליסטית מתארת את החברה כמורכבת מחלקים נפרדים התורמים לתפקוד הכללי. על פי תיאוריה זו, ההבחנה המגדרית קשורה לתפקידים המסורתיים של נשים וגברים בחברה. בעבר הרחוק גברים יצאו למשימות ציד, בעוד נשים נשארו בתחום הבית וטיפלו בילדים. חלוקת התפקידים המגדרית באה לידי ביטוי גם כיום בהבחנה בין התפקיד האינסטרומנטלי של גברים ואבות לבין התפקיד הרגשי של נשים ואימהות. הפונקציונליסטים מאמינים כי חריגה מההבחנה המגדרית המסורתית עלולה לערער את האיזון החברתי ולאיים על התא המשפחתי (Lindsey, 2015). לתפיסתם, הסטראוטיפים המגדריים משמשים לשמירה על המצב הקיים שבו כל אחד מהמינים מבצע את התפקידים המיועדים לו. לצורך כך החברה מעודדת ייחוס של תכונות פסיכולוגיות והתנהגותיות לכל מגדר בהתאם לחלוקת התפקידים הסטראוטיפית. התיאוריה הקוגניטיבית חברתית מסבירה כי סטראוטיפים מגדריים מתפתחים במסגרת תהליך של קטלוג מידע לסכמות חברתיות. סכמות אלו משמשות את האדם על מנת להבין את העולם החברתי, אך גורמות גם לשיפוט מוטעה המתבטא בסטראוטיפים נוקשים ומגבילים (שחר, קרקו ובן-ארצי, 2002).